

HERKÜL MİLLAS
10 Şubat Salı 2015
ZAMAN GAZETESİ

İslamofobi, oryantalizm, ifade özgürlüğü, ötekileştirme, önyargı, inanca hakaret ve kutsala saygı konuları hep gündemde.

11 Eylül ve 7 Ocak terör olayları, küreselleşen dünyamızda “medeniyetler çatışması” tartışmasını da tetikledi. Ama bu alanlarda savunulanlar, “bizlerin”, yani günümüzün insanların bu konuları konuşmaya hazırlıklı olmadığını da gösteriyor. Bu konular bir gerilim oluşturmadan konuşulamıyor. Dinler arası saygı konusunda çok farklı tezler savunuluyor. Biri konusunda retorik sorularım var.

İnsanların birbirine saygılı olması, sanırım kimsenin itiraz etmeyeceği bir erdem. Medeni ve huzurlu olmanın şartıdır saygı. Örneğin, Müslüman olmayan bir turistin, Müslümanların

çoğunlukta olduğu bir ülkede, Ramazan'da elinde lahmacun çiğneyerek dolaşması yakışık almaz. Bir Müslüman'ın da Ortodoks Hıristiyan bir ülkede Büyük (kutsal) Hafta boyunca evinden cızbız köfte kokularının çıkmamasını gözetmesi, ötekine saygısını gösterecektir. Bu saygı gösterilmezse inançlı insanlar alınabilir, rencide olabilir, hatta bunu inançlarına karşı bir hakaret olarak bile algılayabilirler.

Bu durum, son yıllarda “Rencide oluyorsam ve yapmakta olduğunu hakaret olarak algılıyorsam senin de onu yapmaman gerekir.” şeklinde ifade ediliyor. Ancak bunu söylerken saygıdan çok farklı olan, bambaşka bir alana sıçramış oluyoruz. Galiba hiç farkında olmadan. Çünkü saygısızlığı, empati eksikliğini, hatta terbiyesizliği ve vicdansızlığı bir suça dönüştürmüş oluyoruz. Yasaklar getiriyoruz. Oysa saygısızlık ile suç arasında büyük bir fark vardır. Suç cezalandırılır; saygısızlık ayıplanır. Suç yasalarla somut hale getirilmiştir; hakaret kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişir, görecelidir. Ramazan'da yolda dondurma yiyen hapse atılamaz, dövülemez, küfür edilemez, tehdit de edilemez. (Suudi Arabistan'da hapse atılabilir; ben demokratik ülkelerden söz ediyorum.) Suçların müeyyidesi önceden bilinir. Ayrıca saygıdan söz edebilmek için insanların yasaklar ve tehditlerle değil, kendi hür iradeleriyle seçimlerini yapmaları gerekir. Yani zorla yaptırılana saygı denmez, korkutarak sindirme denir. Özgür irade saygının şartıdır.

Ama bu alanda en sorunlu olan “hakaret” algısıdır. “Alınıyorum, kutsalıma hakaret edilmiş gibi hissediyorum; dolayısıyla böyle konuşma, böyle davranma” mantığı insanlığı bir açmaza götürür. “Bunu yapmanı istemiyorum” mantığı mantıklı görünse de, büyük resme bakınca hiç de gerçekçi ve sonuç getirici değildir. Çünkü artık dünyamız kocaman bir köye dönüşmüştür, eskiden olduğu gibi herkes kendi dar çevresi içinde aynı biçimde yaşamıyor, insanlar bir arada yaşıyor ve farklı kültürlerle yüz yüze geliyor. “Öteki kültür” birine hakaret olarak görüldüğünden sınırlamalar talep edince, öteki kültürdekiler de karşı tarafın yasaklama talebini hakaret olarak görmeye başlayabilir. Kısır döngü başlar. Ayrıca bu mantıkta bir paradoks da var. İnsan, birlerinde doğan hakaret algısına göre hayatını düzenleyemez. Çünkü birileri X seçimini yaptığınızda incinebilir, başkaları X seçimini yapmadığınızda incinebilir! Yani yasalarla açıkça ifade edilenin dışında “hakaret” olmamalı.

Ya hakarete uğradığına inanan her kimse karşısındakini susturursa ne olacak? Bir tarafın inancı (dini, ideolojisi, kutsalı vb.) öteki tarafça hakaret olarak algılandığında ne olacak? İnsanlar inançlarından vaz mı geçecek? Bir Müslüman Hinduistlerin yaşadığı mahallede kurbanını kesecek et yiyecek mi, yoksa çevredekilere “saygılı” davranarak inancının gereğini yapmayacak mı? Saygıyı, anlayışı ve hoşgörüyü kimden bekleyeceğiz, et yemeyen Hinduist'ten mi, kurban kesen Müslüman'dan mı? Bir Hıristiyan “Benim kutsal kitabım için tahrif edilmiştir, çelişkileri vardır, diyorsun, bundan vaz geç.” derse ne olacak? Karşı taraf inancını revize mi edecek? (Hıristiyanlar kutsal metinlerinin çelişkili olduğunu kabul etmezler.) Alkollü içkileri, dar etekli kadınları mahallemizde istemiyoruz, bunların varlığı yaşam biçimimizi rencide ediyor denirse, ne

olacak? Kısacası ötekinin yaşam biçimi ve inancı bize hakaret ve rencide edici görünürse ne olacak?

Bu retorik soruların cevabı, “Yaşam biçimiyle ilgili tercihlerimiz karşı tarafça suç sayılmamalıdır.” olmalı. Tabii, insanların saygılı davranıp ötekini rencide etmemesi çok iyi olur. Ancak bu, bir tercih olarak talep edilmeli. Yasak ve ceza ile görüşlerin, inançların, yani “özgürlüklerin” ve “ifadenin” sınırlanması açmazdır. Yasaklar dünyası, sonunda yaşanamaz bir dünya yaratır. Yasaklara başvurarak kısa sürede bir sıkıntıyı aşacağız düşüncesi, uzun sürede kimsenin inancına göre yaşayamayacağı, özgürlüklerin sınırlandırıldığı bir ortam yaratır.

Fransa'da halkın önemli bir bölümü (yüzde 40'ı) birilerini rencide edecek karikatürlerin yayınlanmamasından yana. Ben de bu görüşe katılıyorum, yayınlanmaması çok daha iyi olur. Ama sanırım bu tercihin farklı okunuşları var. Birileri yasaklamayı anlar. Başkaları “yayınlamasa iyi olur” deyip kararı bireye bırakmayı anlar. Yeniden özgür irademizle saygılı olup olmamak opsiyonuna dönüyoruz. Yasakların ise sınırı yok. Yarın Hinduistler et konusunda, Hıristiyanlar Kur'an konusunda, Müslümanlar heykeller konusunda “rencide oluyoruz” diye konuşmaya başlayabilir. Bu talepler saygı alanında değil de, yasaklar alanında nasıl tatmin edilebilir ki?

Bu konuları tartışmaya hazırlıklı değiliz derken aklımda bu sorular vardı. İnsanlık bu zor sorunla ilk kez karşı karşıya geliyor, çünkü ilk kez kültürler böylesine iç içe ve karşı karşıya. Bundan birkaç yüzyıl önce bir yerlerde inancımıza hakaret edildiğinde kimsenin ruhu duymazdı. Şimdi anında haber oluyor. Birileri hakaret algılayıp sesini yükseltiyor, baskı uyguluyor; bu baskıyı hisseden ise sırasıyla baskıyı hakaret olarak algılıyor. Tam bir kısır döngü.

Çıkış yolu kolay değil. Ama sanırım bu alanda eğitim ve bilinçlenme ilk adım olmalı. Karşı tarafı anlamak, empati kurmak ve hoşgörülü davranmak gerek. Kolayca rencide olamamanın çaresi de herhalde farklı kültürün yeniden tanımlanmasından geçiyor. Farklı düşünen birileri, bizim inancımıza tam ters şeyler söyleyebilir ve çok farklı da davranabilir. “Bizim” pratiklerimizin de aynı biçimde karşı tarafta birilerinde şaşkınlık, infial ve giderek hakaret olarak görüldüğünü de akıldan çıkarmamak gerek. Kültürlerarası hoşgörü hiç de kolay bir uygulama değil; müthiş nefis disiplini gerektirir. Sabır ve anlayış da bir yerde eğitim işidir. Hakaret olarak algılanılan şey karşı tarafta yaşam biçimi olarak var olabilir. Günümüzün yeni toplumsal gerçekliği içinde eski davranış kodları ve beklentiler yetersiz kalıyor: Ne azınlıklar artık eskisi gibi çoğunluğun lütfettiği hoşgörü sınırlarını aşmamayı kabul ediyor; ne de çoğunluk birileri alınıyor diye hayat düzenini değiştirmek istiyor.